

Janusz Umiński

DZIAŁALNOŚĆ ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ W DZIEDZINIE TURYSTYKI NA KUJAWACH I POMORZU W LATACH 1945-1975

Województwo pomorskie w granicach przedwojennego tzw. Wielkiego Pomorza ze stolicą w Toruniu reaktywowano na początku lutego 1945 r., gdy trwały jeszcze walki o wyzwolenie północnej części województwa i b. Wolnego Miasta Gdańska. Ale już 17 marca 1945 r zapadła decyzja władz centralnych o przeniesieniu siedziby wojewody do Bydgoszczy, a kilkanaście dni później, utworzono nowe województwo gdańskie. W jego skład weszły: terytorium byłego Wolnego Miasta Gdańska oraz powiaty: gdyński-grodzki, kartuski, morski, starogardzki, kościerski i tczewski, a w następnym roku także elbląski z miastem Elbląg, kwidzyński, lęborski, malborski i sztumski. Województwo pomorskie objęło tylko trzy powiaty „pomorskie”: chojnicki, tucholski i świecki, ziemię chełmińską z michałowską, ziemię dobrzyńską, całe Kujawy oraz wschodnie części Pałuk (powiat szubiński) i Krajny (powiat sępoleński i wyrzyski). Krótko, bo jedynie w okresie od lipca 1945 r. do lipca 1946 r. do województwa pomorskiego należały też powiaty człuchowski i złotowski, które weszły następnie w skład nowo powstałego województwa szczecińskiego,

Cezurę czasową przyjętą w artykule uwarunkowała zarówno konieczność objęcia jednolitego terytorialnie obszaru województwa pomorskiego do jego podziału i zmian granic w 1975 r.¹, jak i zakres przemian zachodzących w działalności administracji państwowej w dziedzinie turystyki na obszarze kraju i regionów.

Wprowadzenie

Już na jesieni 1945 r. reaktywowano w Ministerstwie Komunikacji – w ramach Departamentu Organizacyjno-Prawnego – samodzielny Wydział Turystyki, którego kierownictwo powierzono Zygmuntowi Lorentzowi. Zadaniem Wydziału było popieranie turystyki, nadzór nad stowarzyszeniami turystyczno-krajoznawczymi i biurami podróży, realizacja inwestycji i remontów obiektów turystycznych oraz sprawy udogodnień przewozowych. W pierwszym okresie działalności Wydziału skoncentrowano się na inwentaryzacji i zabezpieczeniu bazy turystycznej, głównie na tzw. Ziemiach Zachodnich, a także realizacji niedużych inwestycji prowadzonych przez przywrócone do życia organizacje turystyczne: PTT i PTK. Zabezpieczone obiekty przekazywano w gestię organizacji turystyki

¹ Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa (na jednostki stopnia podstawowego i stopnia wojewódzkiego oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. PRL, nr 16, poz. 91).

czynnej (głównie PTT i PTK) oraz Polskiego Biura Podróży „Orbis”, które uchwałą Rady Ministrów przekształcono w przedsiębiorstwo państwowe stanowiące samodzielną jednostkę gospodarczą.

O wznowieniu działalności administracji państwowej w dziedzinie turystyki na szczeblu centralnym świadczyły m.in. zwoływane przez Ministerstwo Komunikacji narady i odprawy naczelników wydziałów i referentów turystyki urzędów wojewódzkich oraz Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowej. Na jednej z nich odbytej w Warszawie 20 grudnia 1946 r. dr Mieczysław Orłowicz przedstawił proces wznawiania działalności Wojewódzkich Komisji Turystycznych, powołania komisji porozumiewawczej referentów turystyki oraz założenia projektowanego kursu dla referentów turystyki². W kwietniu 1947 r. z inicjatywy Wydziału Turystyki Ministerstwa Komunikacji w Szklarskiej Porębie odbył się pierwszy powojenny kurs dla referentów turystyki, mający na celu zapoznanie jego uczestników z aktualnymi zagadnieniami życia turystycznego oraz przygotowanie pierwszych wyszkolonych kadr w tej dziedzinie. W kursie uczestniczyło 21 osób (referenci turystyki urzędów wojewódzkich i DOKP, pracownicy PBP „Orbis” i organizacji turystycznych), które po jego zakończeniu wzięły udział w 4-dniowej wycieczce po Karkonoszach³. Na podstawie uchwały Rady Ministrów z dnia 8 marca 1945 r. ówczesny Minister Komunikacji Jan Rabanowski 16 maja 1947 r. podporządkował sobie bezpośrednio Wydział Turystyki Ogólnej i Akwizycji zastrzegając pozostawienia spraw personalnych, gospodarczych i rachunkowych dotyczących Wydziału w gestii Departamentu Ogólnego.

Z dniem 16 września 1945 r. Ministerstwo Komunikacji powołało też na nowo Referaty Turystyki przy wszystkich Wydziałach Ruchu DOKP⁴, a w związku z powierzeniem przez Radę Ministrów związkom zawodowym organizacji wczasów, także Komisja Centralna Związków Zawodowych powołała specjalny Wydział Wczasów Pracowniczych. Na początku 1947 r. – w powołaniu na uchwały Ogólnopolskiej Odprawy Turystycznej w Warszawie zorganizowanej przez Ministerstwo Komunikacji w dniach 19 i 20 grudnia 1946 r. – Dyrekcje Okręgowe Kolei Państwowych wystąpiły do Urzędów Wojewódzkich o szczegółowe informacje na temat miejscowości o walorach historyczno-zabytkowych i uzdrowiskowo-turystycznych oraz możliwościach korzystania z istniejącej w poszczególnych województwach bazy turystycznej.

² Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (dalej: APB), Urząd Wojewódzki Pomorski w Bydgoszczy (dalej: UWP), sygn. 2855. Turystyka [Rozwój informacji turystycznej na terenie Woj. Pomorskiego] 1946.

³ Biuletyn Turystyczny. Wydziału Turystyki Ministerstwa Komunikacji.

⁴ APB, UWP, sygn. 2856. Wydział Komunikacji KD 5 turystyka [Sprawy zjazdów i etatów turystycznych].

W trosce o rozwój wiedzy krajoznawczej młodzieży szkolnej w roku 1946 wyodrębniony został w Departamencie Oświaty Dorosłych Ministerstwa Oświaty Referat Wycieczkowy, posiadający również swe odpowiedniki w kuratoriach okręgów szkolnych, a w Zarządzie Głównym ZNP powołano Wydział Wczasów i Turystyki.

W 1949 r. w związku z reorganizacją Ministerstwa oraz w następstwie zwiększenia prac w dziedzinie zagospodarowania turystycznego Wydział Turystyki podniesiony został do rangi Biura Turystyki na czele z dyrektorem dr Zygmuntem Filipowiczem. Do zadań Biura należało m.in. prognozowanie ruchu turystycznego, działalność popularyzatorska oraz nadzór nad działalnością inwestycyjną. Zajęło się ono przede wszystkim szkoleniem kadr turystycznych, akcją wydawniczą i działalnością w dziedzinie zagospodarowania turystycznego kraju, a także opracowaniem pierwszych koncepcji organizacji turystyki⁵. Jeszcze w tym roku przeszkolono ponad 100 pracowników Ministerstwa Komunikacji, Polskiego Biura Podróży „Orbis” oraz związków zawodowych. Sfinansowano też budowę, względnie odbudowę wielu domów wycieczkowych i schronisk oraz budowę wyciągu na Szyndzielnię⁶. W kilku województwach powołano także, nawiązując do tradycji międzywojennych, jako organy doradcze wojewodów – Wojewódzkie Komisje Turystyczne. Utworzono też Fundusz Wczasów Pracowniczych, któremu powierzono prowadzenie całokształtu wczasów pracowniczych.

W 1950 r. uchwałą Rady Ministrów powołana została przy Ministerstwie Komunikacji, jako organ doradczy i opiniodawczy, złożony z działaczy i ekspertów – Rada Turystyczna⁷. Ona także stanowiła kontynuację przedwojennych form organizacyjnych w turystyce. W jej skład, poza przedstawicielami resortów weszli m.in. przedstawiciele PTK, PTT i Ligi Morskiej. Na czele Rady jako przewodniczący stanął Włodzimierz Reczek, a sekretarzem został red. Marek Arczyński. Obsługę techniczną Rady powierzono Biuru Turystyki. Rada swoją działalnością miała przyczynić się do opracowania nowych form działalności administracji państwowej w dziedzinie turystyki w zmienionych warunkach społeczno-politycznych. Działalność Rady, w związku z niewielkimi możliwościami rozwoju turystyki indywidualnej, ograniczała się w zasadzie do koordynacji działań związków zawodowych, organizacji młodzieżowych, administracji państwowej i organizacji turystyki czynnej (PTT i PTK). Ale i w tym zakresie jej działalność okazała się zbędna z chwilą połączenia u schyłku roku – 17 grudnia – PTT i PTK w PTTK oraz wcielenia wkrótce do

⁵ Włodzimierz Reczek, *Model organizacyjny turystyki w Polsce*, Warszawa 1977, s. 60.

⁶ Zbigniew Kulczycki, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 1970, s. 129-130.

⁷ Uchwała Rady Ministrów z dnia 29 lipca 1950 r. w sprawie powołania przy Ministrze Komunikacji Rady Turystycznej i nadania jej statutu organizacyjnego (Monitor Polski Nr A-94, poz. 1183).

niego także sekcji turystycznych Polskiego Związku Kajakowego, Polskiego Związku Żeglarskiego, Polskiego Związku Narciarskiego i Polskiego Związku Kolarskiego, a także likwidacji Ligi Morskiej⁸.

Jednak zadania państwa w dziedzinie turystyki przekroczyły wnet formy działalności w tym zakresie Ministerstwa Komunikacji. W świetle przepisów uchwalonej 22 lipca 1952 r. Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej obywatele mieli mieć zagwarantowane prawo do wypoczynku, wczasów i turystyki (art. 59), co zobowiązywało państwo do stworzenia możliwości skorzystania przez obywateli z tej formy świadczeń socjalnych. Turystyka miała umożliwić w tej formie obywatelom państwa partycypację w części dochodu narodowego.

Wychodząc naprzeciw potrzebom koordynacji państwa w zakresie turystyki – jeszcze podczas publicznej dyskusji nad kształtem Konstytucji – 8 marca 1952 r., jako organ pracy Prezesa Rady Ministrów, powołany został Komitet dla Spraw Turystyki⁹, którego organizację powierzono Zygmuntowi Filipowiczowi. W skład Komitetu weszły: Centralna Rada Związków Zawodowych, Związek Samopomocy Chłopskiej, Związek Młodzieży Polskiej, PTTK. Komitet przejął uprawnienia Biura Turystyki Ministerstwa Komunikacji i Rady Turystycznej. Głównym zadaniem Komitetu było niesienie pomocy finansowej organizatorom turystyki m.in. poprzez dotowanie wypoczynku świątecznego i wycieczek, prowadzenie prac w dziedzinie zagospodarowania turystycznego wybranych regionów, stwarzanie warunków do prowadzenia działalności popularyzatorskiej oraz wspieranie badań naukowych w dziedzinie turystyki¹⁰. Rada Ministrów zobowiązała równocześnie Ministerstwa Żeglugi i Komunikacji do utworzenia referatów turystyki a Centralnej Radzie Związków Zawodowych, Związkowi Samopomocy Chłopskiej i Związkowi Młodzieży Polskiej zaleciła powołanie w strukturach centralnych i wojewódzkich komórek organizacyjnych do spraw turystyki i wypoczynku.

W styczniu 1954 r. przewodniczącym Komitetu dla Spraw Turystyki (KdST) został Zbigniew Kulczycki, a w marcu nadzór nad działalnością KdST powierzono przewodniczącemu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej¹¹. Na pierwszym zebraniu Komitetu 9 grudnia podjęto uchwałę, w której określono priorytetowe zadania w zakresie

⁸ Z. Kulczycki, op. cit., s. 130.

⁹ Uchwała nr 127 Rady Ministrów z dnia 8 marca 1952 r. w sprawie organizacji turystyki (Monitor Polski Nr A-26, poz. 341).

¹⁰ W 1953 r. powołano państwowe wydawnictwo „Sport i Turystyka” (jego profil wydawniczy kontynuuje wydawnictwo MUZA S.A.), które w okresie pierwszego okresu działalności (1953-82) wydało 2402 tytuły książek sportowych i turystycznych i albumów o łącznym nakładzie ponad 32 milionów egzemplarzy i 24 miliony prospektów o tematyce sportowo-turystycznej.

¹¹ Uchwała nr 134 Rady Ministrów z dnia 27 marca 1954 r. zmieniająca uchwałę w sprawie organizacji turystyki (Monitor Polski Nr A-32 z 1954 r.).

inwestycji turystycznych i paraturystycznych. Uchwalono też wprowadzenie systemu kalendarza imprez turystycznych¹². Rok później uchwałą Rady Ministrów utworzono komitety turystyki przy wojewódzkich radach narodowych jako organy władzy państwowej w dziedzinie planowania, kierowania i nadzoru w zakresie turystyki.

Wraz ze wzrostem ruchu turystycznego zaistniała konieczność przygotowania planu perspektywicznego w dziedzinie turystyki oraz usprawnienia koordynacji działań w tym zakresie. Wymusiło to opracowanie zmian form pracy KdST, czym zajął się specjalnie powołany zespół. W oparciu o przygotowany przez niego projekt Prezes Rady Ministrów nadał w 1957 r. nowy statut Komitetowi dla Spraw Turystyki¹³. Zobowiązano w nim Komitet do zajmowania się turystyką krajową i zagraniczną oraz do kompleksowej koordynacji działalności turystycznej realizowanej zarówno przez organy administracji państwowej jak i instytucje i organizacje. Pomocą w realizacji prac Komitetu miały służyć fachowe organy doradcze – komisje problemowe: Naukowo-Programowa, Turystyki Zagranicznej, Transportu, Propagandy i Wydawnictw, Zagospodarowania Turystycznego, Sprzętu Turystycznego oraz Finansowa. W oparciu o statut z 1957 r. Komitet dla Spraw Turystyki działał do 1960 r. W tym okresie też powołano Fundusz Turystyczny oraz przystąpiono do reaktywowania lub tworzenia uspołecznionych specjalistycznych biur podróży¹⁴. W 1959 r. Komitet ds. Turystyki przygotował uchwałę Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów w sprawie zagospodarowania turystycznego Polski dla potrzeb turystyki zagranicznej, a także przepisy normatywne dotyczące rozwoju Zakopanego, Zespołu Świnoujście-Międzyzdroje, rejonów Tatr, Bieszczad, województwa olsztyńskiego i miejscowości uzdrowiskowych, jak też dokumenty regulujące zasady zawarcia polsko-czechosłowackiej umowy o turystycznym ruchu pogranicznym w strefie konwencji turystycznej na obszarze Tatr i Karkonoszy na podstawie specjalnych kart turystycznych.

W oparciu o przepisy uchwalonej przez Sejm PRL ustawy z dnia 17 lutego 1960 r.¹⁵ powołany został jako centralny organ państwowy Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki i jego komórki terenowe – we wszystkich województwach Wojewódzkie Komitety Kultury Fizycznej i Turystyki oraz w niektórych, ważnych z punktu turystyki powiatach powiatowe lub miejskie komitety kultury fizycznej i turystyki. Powołano też Centralny

¹² Z. Kulczycki, op. cit, s. 131-132.

¹³ Załącznik do zarządzenia nr 112 Prezesa Rady Ministrów z dnia 16 maja 1957 r. w sprawie organizacji wewnętrznej i szczegółowego zakresu działania Komitetu dla Spraw Turystyki (Monitor Polski Nr 39, poz. 252).

¹⁴ W 1957 r. wznowiła działalność utworzona w 1937 r. Ogólnokrajowa Spółdzielnia Turystyczna (OST) „Gromada”, której zadaniem była obsługa i aktywizowanie środowisk wiejskich do uprawiania turystyki i krajoznawstwa, powołano m.in. Spółdzielcze Biuro Turystyczne (SBT) „Turysta”, działające głównie w środowisku spółdzielczym, biura turystyki młodzieżowej itp.

¹⁵ Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki (Dz. U. Nr 10, poz. 65).

Fundusz Turystyki i Wypoczynku. Zakres działania GKKFiT określono w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1960 r. Do podstawowych zadań Komitetu należało m.in. a) ustalanie kierunków i planów rozwoju kultury fizycznej i turystyki, b) koordynowanie działalności pozostałych organów państwowych i społecznych w dziedzinie kultury fizycznej i turystyki oraz c) sprawowanie kontroli i nadzoru nad działalnością finansową podległych jednostek. Organy „ustawodawcze” GKKFiT stanowiły podkomitety Kultury Fizycznej oraz Turystyki, a organem doradczym w dziedzinie turystyki była Rada Turystyki. W 1972 r. powołano – jako resortową placówkę naukową – Instytut Turystyki, a rok później rozporządzeniem Rady Ministrów, poszerzając zakres działania Komitetu, przekazano też pod nadzór resortu tzw. hotele komunalne i pokoje gościnne. Rok później – w miejsce Wojewódzkich Komitetów Kultury Fizycznej i Turystyki powołano w Urzędach Wojewódzkich Wydziały Kultury Fizycznej i Turystyki.

Referat Turystyki Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego

Wraz z odbudową gospodarki, handlu, oświaty i kultury zaczęło także odradzać się w regionie życie społeczne. Przystępowali do pracy ocaleni działacze wielu organizacji społecznych. Tworzono nowe. Wśród organizacji kulturalno-wychowawczych rekonstruujących i rozbudowujących swe struktury były też organizacje turystyczne jak Polskie Towarzystwo Krajoznawcze.

Nadzór administracji państwowej w dziedzinie turystyki, nawiązując do przedwojennej struktury organizacyjnej urzędów wojewódzkich, usytuowano w ramach Wydziału Komunikacji Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego. Wydział ten w okresie od lutego 1945 r. do maja 1950 r. zmieniał kilkakrotnie swą nazwę i strukturę wewnątrz organizacyjną¹⁶. Na początku 1945 r. działał jako Wydział Komunikacyjno-Budowlany. W 1946 r. zmienił nazwę na Wydział Komunikacyjny. W tym samym roku wyłonił się z niego Wydział Odbudowy, Regionalna Dyrekcja Planowania Przestrzennego oraz Wydział Pomiarów. A na początku 1947 r. utworzono też Wydział Motoryzacyjny, którego kompetencje już w październiku przejął Wydział Komunikacyjny. W latach 1945-1949 Wydziałem Komunikacyjnym kierował inż. Kazimierz Lewandowski¹⁷.

¹⁶ Pierwszy statut organizacyjny Urzędu Wojewódzkiego ogłoszony przez Pełnomocnika Rządu na Pomorze z dnia 14 marca 1945 r. przewidywał istnienie 12 wydziałów, w tym Komunikacyjno-Budowlanego. Wydział mieścił się w Bydgoszczy pierwotnie przy ul. Melchiora Wierzbickiego nr 1. W marcu 1945 r. liczył 27 osób.

¹⁷ Inż. K. Lewandowski od września 1938 r. do wybuchu II wojny światowej pełnił funkcję Naczelnika Wydziału Komunikacyjno-Drogowego Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu. W okresie okupacji był więźniem obozu pracy w III Rzeszy. Po sfalszowaniu w styczniu 1947 r. wyborów do Sejmu Ustawodawczego nasiliła się czystka administracji ze środowisk niekomunistycznych, władzę w administracji

Zgodnie z zarządzeniem z dnia 19 lipca 1945 r. Ministrów Odbudowy i Komunikacji, wydanym w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej o podziale Wydziałów Komunikacyjno-Budowlanych w Urzędach Wojewódzkich na wydziały odbudowy i wydziały komunikacyjne (M. P. Nr 18, poz. 59) Wydziały Komunikacji dzieliły się na oddziały: Ogólny, Budowy i Utrzymania Dróg oraz Budowy i Utrzymania Mostów. Do zakresu prac Oddziału Ogólnego, obok spraw budżetowych, rachunkowo-kasowych, osobowych i gospodarczych, należały „sprawy turystyki w zakresie przekazanym przez Departament Ogólny Ministerstwa Komunikacji oraz sprawy o charakterze ogólnym, nie należące do innych Oddziałów. Referent prowadzący sprawy turystyki podlegać winien pod względem fachowym bezpośrednio Naczelnikowi Wydziału Komunikacyjnego”¹⁸.

Formalne przyporządkowanie „turystyki” wydziałowi nie znajdowało jednak długo swego odzwierciedlenia w kształcie odrębnego stanowiska służbowego (etatu) do spraw turystyki. Pod koniec roku 1945 takiego stanowiska w wydziale jeszcze nie było. W piśmie Wydziału Komunikacji UWP do Ministerstwa Komunikacji z dnia 24 października (KD – 5/1), stanowiącym odpowiedź na zaproszenie przedstawiciela województwa pomorskiego do uczestnictwa w zjeździe referentów turystycznych w Warszawie, stwierdzono, że „stanowisko referatu turystyki w Województwie Pomorskim nie zostało obsadzone”, gdyż „Zarządzenie Ministerstwa Komunikacji z dnia 27 lipca 1945 r. Nr IX4 – 2817 etatu referatu turystyki w Wydziale Komunikacji nie przewiduje”. Prosząc Ministerstwo o powiadomienie o liczbie osób i budżecie przewidzianym przez resort dla referatu turystyki Urząd Wojewódzki donosił, że „przystąpi do zaangażowania referenta, o ile znajdzie się w najbliższym czasie odpowiedni kandydat.”¹⁹.

Pismem z dnia 14 listopada Wydział Turystyki Departamentu Ogólnego Ministerstwa Komunikacji powiadomił Urząd Wojewódzki, że dla referatu turystyki UWP przewidziany jest tylko 1 etat w VII stopniu służbowym, a przyznany kredyt na prace Referatu Turystyki na

przejmowali oddani nowemu ustrojowi politycznemu działacze partyjni. Ofiarą czystki stał się również inż. K. Lewandowski, któremu zarzucano negatywny stosunek do prac społecznych. Wykazał się wszechstronną umiejętnością zawodową opartą na zasadach przedwojennych, ale „...w jego podejściu zawodowym brak było kierunku klasowego. Wymieniony nie uczynił również nic dla podciągnięcia na wyższy szczebel wyrobienia społecznego podległego mu personelu. Nie przyczynił się również do wyrobienia wśród tegoż personelu świadomości społecznej, użyteczności wykonywanej pracy i wykorzenienia suchego i bezdusznego podchodzenia do wykonywanego zawodu”. W efekcie, wkrótce po wejściu w życie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, która zniosła urzędy wojewodów, starostów, burmistrzów i wójtów i utworzeniu w maju Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, z dniem 1 maja 1950 r. został zwolniony z funkcji kierowniczej i wykonywał do końca tego roku – jako starszy radca – prace czysto biurowe.

¹⁸ APB, UWP, sygn. 522, Urząd Wojewódzki Pomorski w Bydgoszczy. Wydział Personalny [1945-1947].

¹⁹ APB, UWP, sygn. 2856. UWP – Wydział Komunikacji KD 5 turystyka [Sprawy zjazdów i etatów turystycznych]. Z dniem 16 września 1945 r. Ministerstwo Komunikacji powołało też na nowo Referaty Turystyki przy wszystkich Wydziałach Ruchu DOKP.

IV kwartał 1945 r. kwotę 14. 935.-zł. Zgodnie z obowiązującymi przepisami w celu uzyskania odpowiedniego fachowca na stanowisko referenta turystyki miał się odbyć konkurs. Kandydat na referenta winien był posiadać kwalifikacje ogólne (dla urzędnika I lub II kategorii), znajomość terenu województwa pod względem krajoznawczym, historycznym i zabytkowym oraz umiejętność redagowania artykułów i wiadomości prasowych. W oparciu o rzezone pismo kierownictwo Wydziału Komunikacji UWP poczyniło starania w celu uzyskania odpowiedniego kandydata. Zamieszczono ogłoszenie w lokalnej prasie. Już trzy tygodnie później Departament Ogólny Ministerstwa Komunikacji zawiadomił Urząd Wojewódzki Pomorski, „że Ministerstwo Skarbu skreśliło 1 etat i nie zgadza się na przywrócenie w I kwartale 1946 r.” a resort odwołuje treść pisma z 14 listopada 1945 r.

Na początku stycznia 1946 r. naczelnik Wydziału Komunikacyjnego UWP inż. K. Lewandowski informując Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji o braku kandydata wśród pracowników Wydziału, któremu można by powierzyć turystykę jako czynność dodatkową stwierdzał, że trudności mieszkaniowe w Bydgoszczy uniemożliwiają skompletowanie personelu dla zasadniczego działania Wydziału, stąd obarczenie nawet odpowiedniego kandydata sprawami turystyki byłoby niemożliwe. Jak konstatował dalej w piśmie K. Lewandowski: „Praktyka zresztą przedwojenna dowiodła, że załatwianie spraw turystycznych przez urzędnika innego działu jest fikcją, gdyż na dublowaniu referatów cierpi bądź referat właściwy, bądź referat turystyczny. I dlatego też w okresie przedwojennym większość województw, o ile nie wszystkie, a m. in. i Woj. Pomorskie miały już specjalnych referentów turystyki”. Potrzebę przydzielenia Województwu Pomorskiemu specjalnego etatu dla referenta turystyki uzasadniał dodatkowo przewidywanymi obchodami 600-lecia miasta Bydgoszczy. W sytuacji niemożności pozyskania dodatkowego „etatu turystycznego”, wobec niedostatecznej obsady personalnej Wydziału Komunikacji, sugerował usytuowanie „turystyki” w Urzędzie Wojewódzkim poza Wydziałem Komunikacji²⁰. Szybką reakcją na to pismo była odpowiedź dyrektora Departamentu Ogólnego Ministerstwa Komunikacji, który komunikując o braku szans na przywrócenie przez Ministerstwo Skarbu etatu dla referenta turystyki oraz odrębnego budżetu na cele turystyki, „pouczał” równocześnie Urząd Wojewódzki Pomorski, „że w okresie przedwojennym tylko w 3 urzędach wojewódzkich (Kraków, Stanisławów, Pomorze) istniały etatowe stanowiska referentów turystycznych, w pozostałych zaś wszędzie powierzano te czynności dodatkowo pracownikom urzędów wojewódzkich, pełniących etatowo inne czynności, przy czym niektórzy z nich jak np. dr

²⁰ APB, UWP, sygn. 520, Urząd Wojewódzki Pomorski w Bydgoszczy. Wydział Personalny [1945-1946], s. 91-92 Pismo z dnia 4 stycznia 1946 r. Nr KT – 1.

Kunzek w Tarnopolu, pełnili te czynności dodatkowe wzorowo”. Ministerstwo nie uważało jednak za konieczne powierzenie spraw turystycznych jako czynności dodatkowej jedynie któremuś z pracowników Wydziału Komunikacyjnego²¹.

Ostatecznie w połowie roku 1946 sprawy turystyczne zlecono jednemu z pracowników Wydziału Komunikacyjnego. Powierzono je inspektorowi drogowemu inż. Ziemowitowi Świdierskiemu²² jako pełniącemu równocześnie obowiązki referenta turystyki²³. Za dodatkowe czynności z tytułu prowadzenia „referatu turystyki” inż. Świdierski otrzymywał miesięcznie premię w wysokości 750.-zł. W styczniu następnego roku Ministerstwo Komunikacji poinformowało Wydział Komunikacyjny o otwarciu z dniem 1 stycznia etatu na stanowisko referenta turystyki przy wydziale²⁴. W związku z tym Urząd Wojewódzki Pomorski ogłosił konkurs na to stanowisko, a jego Wydział Ogólny zamieścił ogłoszenia w miejscowej prasie²⁵.

„Referaty turystyki”, mimo ograniczonych możliwości finansowych i personalnych, starały się koordynować działania w dziedzinie turystyki na swoim obszarze. Współpracowały nie tylko z odradzającymi się i nowo tworzonymi organizacjami o profilu turystycznym, ale także z referatami turystyki DOKP (w zakresie organizacji przewozów turystycznych), referatami turystyki przy Dyrekcjach Okręgowych Lasów Państwowych (w szczególności w zakresie organizowania turystyki i koordynacji inwestycji turystycznych w parkach narodowych i rezerwatach przyrody oraz wydawania publikacji o zabytkach przyrody) oraz organami planowania przestrzennego – zgodnie z dekretem z dnia 2 kwietnia 1946 r. (Dz. U. R.P. Nr 16 z dnia 21 V 1946 r.) o planowym zagospodarowaniu przestrzennym oraz przepisami zarządzenia w sprawie miejscowych planów zagospodarowania terenowego obszarów objętych przebudową ustroju rolnego (Dz. U. R.P. Nr 52 z dnia 8 sierpnia 1947 r., poz. 284) przestrzennego – z punktu widzenia interesów turystyki.

Wraz z „komunikacją” życia społecznego w coraz większym stopniu zaznaczała się obecność cenzury. W maju 1947 r. także Ministerstwo Komunikacji zaleciło aby „wszystkie

²¹ APB, UWP, sygn. 502, Urząd Wojewódzki Pomorski. Wydział Kadr [1945-1949]. Pismo Ministerstwa Komunikacji - Departamentu Ogólnego (Wydział Turystyki) z dnia 18 stycznia 1946 r. Nr I/5/193/1/46.

²² Inż. Ziemowit Świdierski zatrudniony w Wydziale od 1 VIII 1945 r., od 1 X 1946 r. pełnił funkcję inspektora drogowego.

²³ APB, UWP, sygn. 2855. Turystyka [Rozwój informacji turystycznej na terenie Woj. Pomorskiego] 1946.

²⁴ APB, UWP, sygn. 3038, Urząd Wojewódzki Pomorski w Bydgoszczy. Wydział Komunikacyjny [Oddział Lotnictwa Cywilnego]. Turystyka 1947. Pismo z dnia 13 stycznia 1947 Nr I 5-01/3/47.

²⁵ Kandydat na stanowisko referenta turystyki winien był posiadać kwalifikacje: 1) ogólne wymagane dla urzędników I kategorii (w ostateczności II kat.), 2) ogólną znajomość terenu Woj. Pomorskiego pod względem krajoznawczym, historycznym i zabytkowym, 3) umiejętność redagowania artykułów i wiadomości prasowych i 4) nie przekroczonego 40 roku życia.

publikacje oddawane do druku przez urzędy, przedsiębiorstwa i instytucje resortu komunikacji, z wyjątkiem Dzienników Zarządzeń DOKP” były przedstawiane właściwym departamentom i biuram Ministerstwa kontroli i akceptacji²⁶. Była to forma cenzury wewnętrznej resortu, jeszcze przed poddaniem publikacji pod „ocenę” cenzorów z Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk czy podległych jednostek terenowych.

Samodzielny Referat Turystyki przy Prezydium WRN

Na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej²⁷ zostało zniesione stanowisko wojewody i jego organ Urząd Wojewódzki Pomorski zakończył działalność 31 maja 1950 r. a jego kompetencje przejęło Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy. W następstwie zmian organizacyjnych z dniem 1 stycznia 1952 r. zamiast dotychczasowego Wydziału Komunikacyjnego utworzono Wydział Komunikacji Drogowej z oddziałami: 1) Ruchu Drogowego, 2) Gospodarki Samochodowej, 3) Przewozów, 4) Dróg Powiatowych i 5) Samodzielnym Referatem Turystyki. Kierownictwo wydziału pozostało w rękach dotychczasowego kierownika Franciszka Denenfelda²⁸.

Dnia 8 marca 1952 r. uchwałą Rady Ministrów powołano Komitet dla Spraw Turystyki. Uchwałą nr 2/15 z dnia 14 stycznia 1953 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy²⁹ zniósło z dniem 1 lutego Samodzielny Referat Turystyki przy Wydziale Komunikacji Drogowej Prezydium WRN i ustanowiło go poza wydziałowo przy Prezydium WRN, podporządkowując bezpośrednio jednemu z członków Prezydium WRN. Pełnienie obowiązków kierownika Samodzielnego Referatu Turystyki powierzono Henrykowi Kaiserowi³⁰ dotychczasowemu pracownikowi Wydziału Komunikacji Drogowej, „który – jak

²⁶ APB, UWP, sygn. 2759. Urząd Wojewódzki Pomorski. Oddział Ogólny Wydziału Komunikacyjnego [1946-1947]. Pismo Ministerstwa Komunikacji – Departament Ogólny z dnia 13 V 1947 Nr I-1-73/3/47.

²⁷ Dz. U. R.P. Nr 14, poz. 130.

²⁸ APB, PWRN, sygn. 2200. Uchwała nr 5/74 z dnia 30 stycznia 1952 r. w sprawie zmiany uchwały nr 3/46 PWRN z dnia 15 stycznia 1952 r. dot. utworzenia Wydziału Komunikacji Drogowej.

²⁹ APB, PWRN, sygn. 2213. Uchwała nr 2/15 Prez. WRN w Bydgoszczy z dnia 14 stycznia 1953 r. Sprawa: Utworzenie Samodzielnego Referatu Turystyki przy Prezydium WRN. Na podstawie art. 16 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej (Dz. U. R. P. Nr 14, poz. 130) oraz Uchwały Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1950 r. – Instrukcja Nr 3 w sprawie tworzenia Wydziałów i Referatów Prezydiów Rad Narodowych (Monitor Polski nr A-57, poz. 655 z późniejszymi zmianami) – Uchwały Rady Ministrów Nr 129 z dnia 8 marca 1952 r. zmieniającej Instrukcję Nr 3 w sprawie tworzenia Wydziałów i Referatów Prezydiów Rad Narodowych (Monitor Polski nr A-26, poz. 343) -

³⁰ Archiwum Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego (dalej AK-PUW), bez sygnatury. Teczka osobowa Henryka Kaisera. Henryk Kaiser w okresie od 3 VII 1950 r. do 30 IX 1950 r. był kontraktowym sekretarzem administracyjnym w Wydziale Przemysłu PWRN, z kolei pracował jako kontraktowy sekretarz techniczny w Wydziale Komunikacyjnym, przekształconym następnie w Wydział Komunikacji Drogowej PWRN jako podreferendarz. Z dniem 15 I 1953 r. powierzono mu pełnienie obowiązków kierownika Samodzielnego Referatu Turystyki.

stwierdzono w uchwale – w/w referacie jest obeznany³¹. Wykonanie uchwały – w terminie do 9 lutego 1953 r. – powierzono zastępcy przewodniczącego PWRN Aleksandrowi Schmidtowi³², który też na posiedzeniu prezydium w dniu 29 września 1953 r. w ramach podziału pracy członków PWRN wyznaczony został m.in. decernentem (decydentem) ds. Samodzielnego Referatu Turystyki i Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej³³. W 1954 r. decernentem Referatu Turystyki został zastępca przewodniczącego PWRN Jan Fuksiński³⁴.

Referat Turystyki mieścił się w jednym z pomieszczeń Wydziału Organizacyjno-Prawnego Prezydium WRN przy ul. Jagiellońskiej 3. Jak wynika z zachowanych protokołów z posiedzeń Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy i załączników zawierających m.in. uchwały zatwierdzające plany pracy Prez. WRN z lat 1953-1954³⁵ Referat Turystyki wymieniany był stale jako samodzielna jednostka, a jej kierownik otrzymywał wynagrodzenie w grupie uposażenia VI oraz dodatek wg stawki „5”³⁶.

Z dniem 1 września 1953 r. kierownikiem Referatu Turystyki został Józef Świątkowski³⁷. Jego kandydatura została zatwierdzona przez utworzony w 1952 r. jako centralny organ państwowy Komitet dla Spraw Turystyki w Warszawie³⁸. Do naczelných zadań Referatu – zgodnie z ówczesnymi „trendami” – należało uświadamianie poprzez propagandę „mas świata pracy” o potrzebie uprawiania turystyki, jej umasowienie „w ujęciu socjalistycznym”, typowanie w regionie ośrodków wypoczynku niedzielno-świętecznego, szkolenie kadr turystycznych w łączności z Okręgową Radą Związków Zawodowych i Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym oraz organizacja wycieczek turystycznych w zakładach pracy. W celu umasowienia turystyki w regionie kierownik Referatu Turystyki przewidywał powołanie w styczniu 1954 r. we wszystkich prezydiach Powiatowych i Miejskich (miast wydzielonych) Rad Narodowych instancji turystycznych w

³¹ APB, PWRN, sygn. 2190. Protokół nr 13 z posiedzenia Prezydium WRN w Bydgoszczy z dnia 6 III 1951 r.

³² APB, PWRN, sygn. 2213, k. 144.

³³ Aleksander Schmidt w latach 1954-1960 pełnił funkcję prezesa Zarządu Okręgu PTTK w Bydgoszczy. W 1958-1971 był przewodniczącym Prezydium WRN

³⁴ APB, PWRN, sygn. 2235. Protokół nr 6 z posiedzenia Prez. WRN z dnia 30 I 1954. Uchwała nr 6/26.

³⁵ APB, PWRN, sygn. 2226. Uchwała nr 61/435 z 22 IX 1953. Zatwierdzenie planów pracy na IV kwartał 1953 r., także sygn. 2233 Uchwała nr 1/2 z 1 I 1954 r.

³⁶ APB, PWRN, sygn. 2228. Protokół nr 67 z posiedzenia Prez. WRN z dnia 27 X 1953 r. Uchwała nr 67/527. w sprawie etatów i dodatków przyznanych dla PWRN i Wojewódzkich Zarządów na 1954 r.

³⁷ AK-PUW, bez sygnatury. Teczka osobowa J. Świątkowskiego. Józef Świątkowski, po wysłuchaniu w 1923 r. VI semestru na Wydziale Leśnym SGGW w Warszawie i uzyskaniu w 1927 r. dyplomu z nauk przyrodniczych (biologia) na nauczyciela szkół średnich przed Państwową Komisją Egzaminacyjną na Uniwersytecie Poznańskim pracował do 15 IX 1952 r., głównie na Mazowszu, w szkolnictwie na stanowiskach kierowniczych i nauczycielskich. Z dniem 21 X 1952 r. został zatrudniony w Prezydium WRN w Bydgoszczy w charakterze instruktora pedagogicznego w Ośrodku Szkolenia PWRN. W okresie od 15 IX 1953 – 30 VI 1955 r. był kierownikiem Samodzielnego Referatu Turystyki przy PWRN. Z dniem 1 VII 1955 r. przeniesiono go do pracy w Pałacu Młodzieży w Warszawie.

³⁸ AK-PUW, bez sygn. Pismo Kd/sT z dnia 26 października 1953 r. Nr S-1001/11/53/pfn.

formie „Społecznego Aktywu Turystycznego”, który po zakładanym zjeździe w Bydgoszczy miał powołać w lutym Komisję do wytypowania miejscowości wypoczynku świątecznego³⁹.

Obok ukierunkowania na „masowość” uprawiania turystyki i „usprawniania akcji odpoczynku świątecznego dla mas pracujących” w działalności Referatu Turystyki w większym niż dotąd stopniu zaczęto kłaść nacisk na popularyzację turystyki kwalifikowanej i rozwój bazy stricte turystycznej. Już w kwietniu 1954 r. Referat – jako organ nadzorujący działalność organizacji turystycznych na obszarze województwa – wystąpił do Prez. WRN o ufundowanie na wniosek Zarządu Głównego PTTK w Warszawie z dnia 17 III 1954 r. 3 nagród dla uczestników imprez turystycznych, które miały się odbyć latem tego roku na terenie województwa bydgoskiego „dla uczczenia 10-lecia Polski Ludowej”. Prezydium WRN przychyliło się do tego wniosku i uchwaliło łączną kwotę 590.-zł z przeznaczeniem na zakup sprzętu turystycznego dla zdobywców I nagród w dziedzinie turystyki kajakowej, kolarskiej i pieszej⁴⁰. A w planie pracy Referatu na III kwartał tego roku zakładał m.in. ocenę przygotowań do organizacji imprez turystyczno-krajoznawczych w regionie oraz kontrolę stanu technicznego obiektów turystycznych w związku z rozwojem akcji wczasów wędrownych i turystyki kwalifikowanej. Do przeprowadzenia tych zadań – w współpracy z administracją wojewódzką – zobowiązano Zarząd Okręgu PTTK w Bydgoszczy i Zarząd Urzędzeń Turystycznych PTTK w Gdańsku, jako administratora obiektów turystycznych Towarzystwa usytuowanych także na terenie województwa bydgoskiego⁴¹.

Zgodnie z zatwierdzonym planem pracy Samodzielnego Referatu Turystyki (nazwy tej użyto w pieczęcie po raz pierwszy⁴²) na I kwartał roku 1955 przewidziano „sprawozdanie z działalności Referatu i przedstawienie ramowego planu pracy na 1955 r. na posiedzeniu Prezydium WRN” w miesiącu lutym, a do końca kwartału opracowanie Wojewódzkiego Jednolitego Kalendarza Turystycznego na rok 1955. Zakładano także rozpoczęcie działań w sprawie budowy nowoczesnego ośrodka wypoczynku świątecznego w Chmielnikach lub Brdujściu oraz „wyjednanie” na ten cel kredytów z Komitetu dla Spraw Turystyki oraz Prezydiów Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej w Bydgoszczy⁴³. Doceniając działalność kierownika Referatu Turystyki Uchwałą nr 17/70 z dnia 25 marca 1955 r. w

³⁹ APB, PWRN, sygn. 2233, k. 194-195. Plan pracy Referatu Turystyki przy Prezydium WRN w Bydgoszczy na rok 1954 r.

⁴⁰ APB, PWRN, sygn. 2237. Protokół nr 21 z posiedzenia Prez. WRN w dniu 15 IV 1954 r.

⁴¹ APB, PWRN, sygn. 2244. Protokół nr 34 z posiedzenia Prez. WRN z dnia 25 VI 1954. Uchwała nr 34/183 – zatwierdzenie planów pracy wydziałów i pozostałych komórek organizacyjnych PWRN na III kwartał 1954 r.

⁴² Uchwała nr 54/316 PWRN z dnia 30 września 1954 r. w sprawie zatwierdzenia planów pracy na IV kwartał 1954 r. zawierała pod poz. 17 zapis „Referat Turystyki” (APB, sygn. PWRN 2251).

⁴³ APB, PWRN, sygn. 2257. Protokół nr 3 z posiedzenia Prez. WRN z dnia 5 I 1955. Uchwała nr 3/21 – zatwierdzenie planów pracy na I kwartał 1955 r.

sprawie podziału etatów i dodatków dla Wydziałów i Referatów PWRN na rok 1955 Prezydium WRN przyznało dla Referatu Turystyki 1 etat w grupie VI oraz dodatek funkcyjny „5”⁴⁴.

W II kwartale 1955 r. Referat Turystyki miał m.in. nadzorować przygotowania do organizacji wczasów turystycznych na „Szlaku Kaszubskim” (na obszarze województwa bydgoskiego) oraz tzw. odcinka bydgoskiego (Śrem – rzeka Warta – Konin – Kanał Warta-Gopło – Kruszwica – rzeka Noteć – Kanał Notecki – Kanał Bydgoski – Bydgoszcz – Brdyujście) ogólnopolskiego Spływu „Wodami Polski do granicy Pokoju” oraz powołanie nowych oddziałów PTTK w Lipnie, Rypinie, Sępólnie Krajeńskim i Wyrzysku⁴⁵.

W wykonaniu uchwały Rady Ministrów na początku roku 1955 r. Komitet dla Spraw Turystyki przystąpił do organizacji struktur wojewódzkich⁴⁶. Komitety turystyki miały odtąd stanowić organy prezydiów wojewódzkich rad narodowych w dziedzinie kierowania, planowania i kontroli całokształtu spraw turystyki na obszarach województw. Akt ten stanowił ważny etap w zakresie zwiększenia stopnia zainteresowania terenowych organów administracji państwowej problematyką turystyczną.

Ponieważ dotychczasowy kierownik Referatu Turystyki w Bydgoszczy Józef Świątkowski zamierzał przenieść się z dniem 1 lipca 1955 r. do Warszawy Przewodniczący Komitetu dla Spraw Turystyki wyraził zgodę na jego powołanie jako „pełniącego obowiązki” Przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Turystyki w Bydgoszczy. Równocześnie zaproponował objęcie tego stanowiska od dnia 1 października przez członka Zarządu Głównego i Okręgu PTTK w Bydgoszczy Czesława Woźnego⁴⁷. W okresie „interregnum” WKT w Bydgoszczy miał kierować red. Jan Zagierski, wiceprezes Zarządu Okręgu PTTK.

Wojewódzki Komitet Turystyki

Po raz pierwszy termin „Wojewódzki Komitet Turystyki” (pod pozycją 18) zastosowano w Uchwale Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej nr 32/127 z dnia 29 czerwca 1955 r. dotyczącej zatwierdzenia planów pracy Wydziałów i pozostałych jednostek na III kwartał 1955 r.⁴⁸

⁴⁴ APB, PWRN, sygn. 2261. Protokoły z posiedzeń PWRN w Bydgoszczy.

⁴⁵ APB, PWRN, sygn. 2262. Protokół nr 18 z posiedzenia Prezydium WRN z dnia 30 III 1955. Uchwała nr 18/71 w sprawie zatwierdzenia planów pracy Wydziałów i pozostałych jednostek organizacyjnych PWRN na II kwartał 1955 r.

⁴⁶ Uchwała nr 187 Rady Ministrów z dnia 5 marca 1955 r. w sprawie utworzenia komitetów turystyki przy prezydiach wojewódzkich rad narodowych (w m. st. Warszawy i m. Łodzi). (Monitor Polski Nr 25, poz. 252).

⁴⁷ AUW, bez sygnatury. Teczka osobowa J. Świątkowskiego. Pismo Kd/sT z dnia 19 kwietnia 1955 r. – Nr S-1001/4/55.

⁴⁸ APB, PWRN, sygn. 2264. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy

Wojewódzki Komitet Turystyki w Bydgoszczy powołany został mocą uchwały Rady Ministrów nr 187 z dnia 5 marca 1955 r. jako jeden z pierwszych w kraju. Jego przewodniczącym został znany działacz turystyczny Czesław Woźny⁴⁹, zastępcą mgr Stefan Nowicki z Kuratorium Okręgu Szkolnego. Wojewódzki Komitet Turystyki zastąpił jednoosobowy referat działający przy Prezydium WRN. Członkami powołanego wówczas Komitetu zostali: Gerard Gutowski⁵⁰, Antoni Górski, Jan Czaczyk, Tadeusz Jabłoński, Witold Jaszewski, Jan Kozanecki, Władysław Kruszyński, Kazimierz Nowak, Kazimierz Szulislowski, Jan Zagierski, oraz Aleksander Zieliński – działacze i specjaliści reprezentujący PTTK, WKZZ, ZMS, WKPG oraz Wojewódzki Konserwator Przyrody i Wojewódzki Konserwator Zabytków⁵¹.

Zgodnie z przepisami uchwały Rady Ministrów do zakresu działania WKT należało w szczególności:

⁴⁹ AK-PUW, bez sygnatury. Teczka osobowa C. Woźnego. Czesław Woźny (1915-1996), absolwent Państwowego Katolickiego Seminarium Nauczycielskiego w Bydgoszczy (1936 r.), po odbyciu służby wojskowej w Dywizyjnym Korpusie Podchorążych Rezerwy w Brodnicy pracował od III 1938 r. najpierw jako praktykant, a potem jako zawiadowca stacji w Wierzchucinie w Francusko-Polskim Towarzystwie Kolejowym. Zmobilizowany w 63 pp w Toruniu 18 III 1939 r. nad Bzurą dostał się do niewoli. Był jeńcem w kilku obozach na terenie Niemiec do maja 1945 r. Następnie współpracował z Misją Repatriacyjną. We wrześniu 1946 r. zorganizował grupę 350 osób wysiedlonych, na której czele powrócił z Firschenreuth (Bawaria) specjalnym transportem do kraju. W latach 1946-1952 pracował w Państwowej Agencji Drzewnej „PAGED”, a następnie do końca IX 1954 w Bydgoskich Zakładach Papierniczych. Po rocznym okresie pracy w charakterze zastępcy dyrektora Zarządu Urządzeń Turystycznych PTTK w Olsztynie z dniem 1 września 1955 r. objął funkcję przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Turystyki w Bydgoszczy. Po reorganizacji resortu, w latach 1961-1964 był samodzielnym instruktorem w Wojewódzkim Komitecie Kultury Fizycznej i Turystyki w Bydgoszczy. Z kolei, od momentu powołania w 1964 r. Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku kierował nim do przejścia w 1978 r. na wcześniejszą emeryturę (kombatancką). Był wybitnym działaczem turystycznym, krajoznawcą i fotografikiem. Przed II wojną światową udzielał się aktywnie w harcerstwie. Posiadał stopień Harcerza Rzeczypospolitej. Od 1931 r. należał też do Oddziału Bydgoskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Po wojnie – od 1946 r. udzielał się społecznie w Polskim Związku Kajakowym i Polskim Towarzystwie Krajoznawczym. W latach 1954-1960 był członkiem prezydium Zarządu Okręgu Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, a w latach 1960-1962 jego wiceprezesem. Równocześnie w latach 1955-1960 był członkiem Zarządu Głównego PTTK. Był przede wszystkim działaczem turystyki wodnej, organizatorem i kierownikiem wielu imprez kajakowych (m. in. I Ogólnopolskiego Spływu Kajakowego Brdą w 1953 r. o 1500 uczestnikach oraz centralnego spływu „Wisłą do morza” w lipcu 1954 r. z Bydgoszczy (Brdujścia) do Gdańska, w którym uczestniczyło ponad 1350 kajakowców i żeglarzy). Współdziałał w zagospodarowaniu turystycznym regionu m. in. przy budowie stanic wodnych w Sokole-Kuźnicy, nad Witocznem i Bachotkiem oraz w Wielu (gdzie w 1960 r. współorganizował pierwsze w kraju koło wiejskie PTTK). W 1949 r. opracował projekt wędrownych wczasów kajakowych na Mazurach i na Pojezierzu Suwalsko-Augustowskim. Był znanym popularyzatorem krajoznawstwa, zwłaszcza Pomorza i Kujaw, w formie publikacji i fotogramów. Jako przewodniczący sekcji turystyczno-krajoznawczej Komisji Obchodów Tysiąclecia WK FJN zainicjował i współorganizował wytyczenie szlaków turystyki autokarowej: „Szlaku Piastowskiego”, „Szlaku Łokietka” i „Powstania Styczniowego na Kujawach”, które zostały oznakowane i otrzymały specjalne publikacje. Za działalność na polu turystyki, krajoznawstwa i fotografii odznaczony został m.in. Krzyżem Oficerskim (1980) i Kawalerskim (1976) Orderu Odrodzenia Polski oraz szeregiem odznak resortowych i regionalnych m.in. w 1960 r. Złotą Honorową Odznaką PTTK.

⁵⁰ APB, PWRN, sygn. 2270. Uchwałą nr 3/20 Prezydium WRN na posiedzeniu w dniu 18 stycznia 1956 r. Gerard Gutowski odwołany z funkcji członka WKT. W jego miejsce powołany został Alfons Mykaj.

⁵¹ APB, PWRN, sygn. 2342. Uchwałą nr 45/237 PWRN z dnia 7 stycznia 1961 r. w sprawie powołania przewodniczącego WKKFiT, 2 zastępców przewodniczącego WKKFiT i członków WKKFiT.

- a) planowanie rozwoju turystyki w skali wojewódzkiej i projektowanie środków służących do realizacji tego zadania,
- b) udzielanie wytycznych organizatorom turystyki oraz kontrolę w zakresie całokształtu ruchu turystycznego na obszarze województwa,
- c) koordynacja prac instytucji rozwijających działalność na polu turystyki,
- d) inicjowanie, popieranie i prowadzenie działalności w zakresie propagandy i kursowego szkolenia turystycznego,
- e) przedstawianie wniosków właściwemu prezydium rady narodowej w dziedzinie turystycznego zagospodarowania terenu i – w zakresie wskazanym przez Komitet dla Spraw Turystyki – współpracę przy przygotowaniu i realizacji inwestycji turystycznych i remontów obiektów turystycznych,
- f) nadzór nad działalnością terenowego przedsiębiorstwa eksploatacji obiektów turystycznych i obsługi ruchu turystycznego.

W skład WKT miał wchodzić przewodniczący mianowany i odwoływany przez prezydium rady narodowej za zgodą Przewodniczącego Komitetu dla Spraw Turystyki oraz 12 członków powoływanych i odwoływanych przez prezydium rady narodowej na wniosek przewodniczącego komitetu spośród znawców zagadnień turystyki i działaczy turystycznych.

W następstwie podpisania 6 września 1955 r. w Pradze nowej umowy o konwencyjnym ruchu turystycznym na pograniczu polsko-czechosłowackim Wojewódzki Komitet Turystyki przystąpił w maju 1956 r. do wystawiania Kart Turystycznych uprawniających do przebywania i swobodnego poruszania się w miejscowościach lub rejonach turystycznych położonych na terytorium PRL wzdłuż granicy polsko-czechosłowackiej i otrzymania raz w roku przepustki turystycznej uprawniającej do przebywania i poruszania się na obszarze turystycznym Tatr Wysokich w Czechosłowacji. W celu usprawnienia ich wydawania – zgodnie z paragrafem 3 Instrukcji Zarządu Głównego PTTK w sprawie opiniowania kart turystycznych przez Zarządy Okręgów PTTK Prezydium Zarządu Okręgu PTTK w Bydgoszczy powołało specjalną Komisję do opiniowania wniosków imieniu Towarzystwa w składzie: Stefan Nowicki (przewodniczący) oraz Witalis Kaczarski i Janusz Umiński (członkowie)⁵². Uprzednio – w marcu 1956 r. powołany został przy Wojewódzkim Komitecie Turystyki Zespół Rekrutacyjny Międzynarodowej Wymiany

⁵² Archiwum Autora (dalej AA). Pismo Zarządu Okręgu PTTK w Bydgoszczy z dnia 27 III 1956 r. – l.dz. 591/56.

Turystycznej Młodzieży. Przedstawicielem Zarządu Okręgu PTTK do powstałego Komitetu był Janusz Umiński⁵³.

W związku z gwałtownym i żywiołowym wzrostem ruchu turystycznego – krajowego i zagranicznego koniecznym stało się połączenie zagadnień kultury fizycznej i turystyki w jeden organ wyposażony w zespół uprawnień w tych dziedzinach. Stąd w wyniku wielu narad i szerokiej dyskusji 17 lutego 1960 r. Sejm uchwalił powołanie do życia przy Radzie Ministrów, w miejsce działających odrębnie Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Komitetu dla Spraw Turystyki jednego organu administracji państwowej – Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki (GKKFiT)⁵⁴. Zagadnieniami turystyki, zgodnie z ustawą, miał zajmować się na szczeblu centralnym Podkomitet Turystyki, w którego skład mieli wchodzić przedstawiciele resortów, instytucji i organizacji zajmujących się problematyką turystyczną oraz Rada Turystyki złożona z fachowców i ekspertów.

Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki

Z dniem 1 grudnia 1960 r. po wejściu w życie Zarządzenia Nr 213 Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 X 1960 r. w sprawie szczegółowej organizacji, składu i zakresu działania komitetów kultury fizycznej i turystyki prezydiów rad narodowych⁵⁵, przystąpiono do powołania we wszystkich ośrodkach wojewódzkich w kraju wojewódzkich komitetów kultury fizycznej i turystyki, będących organem państwowo-społecznym na prawach wydziału. Zgodnie z ustawą z dnia 17 lutego 1960 r. Wojewódzkie Komitety Kultury Fizycznej i Turystyki składać się miały z przewodniczącego, dwu jego zastępców oraz członków w liczbie od 20-35 osób, przy czym przewodniczący WKKFiT mógł być powołany przez Prezydium WRN, za uprzednią zgodą przewodniczącego GKKFiT, a jego zastępcy i członkowie na wniosek przewodniczącego WKKFiT. W skład prezydium poza przewodniczącym i zastępcami można było wybrać od 5 do 9 członków.

Ścisłe kierownictwo przyszłego Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki w Bydgoszczy powołane jeszcze w końcu grudnia 1960 r.⁵⁶. Na przewodniczącego Komitetu powołany został Feliks Dąbrowski, dotychczasowy przewodniczący WKKF, jego

⁵³ AA. Pismo Woj. Komitetu Turystyki z dnia 13 marca 1956 r. Znak WKT – 145/VIII-5/56. Dot. powołania w skład Zespołu Rekrutacyjnego WKT.

⁵⁴ Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki (Dz. U. PRL Nr 10, poz. 65 z 1960 r.)

⁵⁵ Monitor Polski Nr 82, poz. 372.

⁵⁶ APB, PWRN, sygn. 2341. Uchwała nr 43/231 Prezydium WRN z dnia 23 XII 1960 r. w sprawie powołania przewodniczącego i zastępców WKKFiT

zastępcami zostali: Jan Truchanowicz (d/s. kultury fizycznej)⁵⁷ i Gerard Gutowski (d/s. turystyki)⁵⁸. Natomiast 7 stycznia 1961 r. uchwałą Nr 45/237 z dnia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy powołało skład WKKFiT w Bydgoszczy w składzie 38 osób. Członkowie zostali powołani spośród przedstawicieli zainteresowanych wydziałów Prezydium WRN, WKZZ i WZSP oraz działaczy organizacji młodzieżowych, sportowych i turystycznych⁵⁹. Jednocześnie na wniosek przewodniczącego Komitetu wyznaczono 25 członków WKKFiT do Podkomitetu do spraw Kultury Fizycznej, a 23 do Podkomitetu Turystyki⁶⁰. W skład prezydium WKKFiT weszli: mgr Tadeusz Borowski, dr Waław Kocon, Henryk Reich, mgr Czesław Muzolf, Władysław Mrocoszek, mgr Stefan Nowicki, mgr

⁵⁷ APB, PWRN, sygn. 2368. Uchwałą PWRN nr 11/47 z dnia 10 III 1962 r. w sprawie powołania i odwołania Przewodniczącego WKKFiT i członków WKKFiT został odwołany z tej funkcji (pozostając członkiem WKKFiT). W jego miejsce na zastępcę Przewodniczącego WKKFiT powołano Leona Murzyna, dotychczasowego członka Komitetu.

⁵⁸ AK-PUW, sygn. 3619. Teczka osobowa. Gerard Gutowski urodzony 7 V 1914 r. w Królewcu jako syn Józefa i Elżbiety Ścisłowskiej po powrocie w 1920 r. rodziców do kraju od 1920 r. mieszkał w Bydgoszczy. Po ukończeniu 4 klas szkoły powszechnej im. Świętej Trójcy, uczęszczał do Miejskiego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego im. M. Kopernika. W 1930 r. wstąpił do Korpusu Kadetów nr II w Chełmnie, gdzie w 1935 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku wstąpił do Szkoły Podchorążych Wojsk Łączności w Zegrzu, po ukończeniu której otrzymał stopień podporucznika. W 1937 r. został odkomenderowany, celem przeprowadzenia studiów wyższych medycyny sportowej do Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego (CIWF) w Warszawie. Studia przerwała mobilizacja w 1939 r. 14 września 1939 r. jako dowódca plutonu łączności dostał się do niewoli niemieckiej w Siedlcach, z której uciekł 29 września 1939 r. Przedostał się przez Węgry, Jugosławię i Włochy do Francji, gdzie po przeszkoleniu w obozie wojskowym w Coëtquidan wziął udział w 1940 r. kampanii francuskiej w składzie 2 dywizji strzelców pieszych (DSP) pod dowództwem gen. bryg. Bronisława Prugara-Ketlinga. Kontuzjowany, po ponownej niewoli w Strassburgu uciekł w czerwcu 1940 r. do Szwajcarii, gdzie był internowany wraz z 2 Dywizją. Podczas internowania uczęszczał w latach 1940-1941 na studia medycyny sportowej na Uniwersytecie w Zurychu, a potem w „Institut Olimpique” w Lozannie. W międzyczasie przebywał w obozie pracy. Następnie na rozkaz gen. Prugara-Ketlinga udał się 1 XII 1943 r. do Francji, by wziąć udział w ruchu niepodległościowym Francji tzw. Maquis. Po roku walk powstańczych w górach Sabaudii w 1945 r. odesłano go transportem do Wielkiej Brytanii, gdzie był dowódcą kompanii podchorążych w Szkole Podchorążych Łączności oraz przebywał na leczeniu w 1 szpitalu polowym w Whitechurch. Z chwilą ogłoszenia możliwości powrotu do kraju zgłosił swój akcept i wrócił do Polski 7 maja 1946 r. Od 5 VI 1946 r. pracował w Urzędzie Wojewódzkim Pomorskim na stanowisku kierownika Oddziału Przewozów Wydziału Apropowizacji i Handlu UWP, potem inspektora Wojewódzkiego Pełnomocnika do Spraw Podatku Gruntowego. Od końca marca III 1947 r. pracował jako inspektor w Towarzystwie Przemysłowo-Handlowym „Bacutil”. W 1948 r. został powołany na stanowisko Kierownika Wydziału Organizacyjnego WK PPS (w lipcu 1946 r. wstąpił do PPS). W styczniu 1949 r. po zjednoczeniu PPR i PPS przeszedł do pracy w KW PZPR jako instruktor Wydziału Organizacyjnego. 1 III 1949 r. został skierowany na stanowisko Sekretarza Okręgu Związku Zawodowego Pracowników Instytucji Społecznych, a 1 XI 1949 objął pracę w Okręgowej Radzie Związków Zawodowych jako Kierownik Wydziału Organizacyjnego. W okresie 1. VIII 1950-31 V 1955 pracował w WKKF w Bydgoszczy (najpierw jako naczelnik Oddziału Organizacyjnego, a od 1 III 1951 II sekretarz WKKF – decernent Oddziału Wyszczolenia Sportowego). W okresie od 1 X 1955-1 XII 1960 pracował kolejno w zaopatrzeniu MPRB, Bydgoskich Fabrykach Drzewnych PT i ZW „Eltra” 1960. Zastępca Przewodniczącego WKKFiT ds. turystyki od 1 grudnia 1960 do 31 VII 1969 r. Odwołany z powodu choroby 31 XII 1969 r. W okresie pracy na tym stanowisku ukończył w 1965 r. 2 –letnie Studium Ekonomiki i Organizacji Turystyki, a w roku 1968 rozpoczął zaocznie studia na Wydziale Prawa UMK w Toruniu. Był m.in. odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem „Croix de Guerre”, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Zmarł 20 III 1979 r. w Bydgoszczy.

⁵⁹ Zarząd Okręgu PTTK w składzie WKKFiT reprezentowali: mgr Włodzimierz Maksymowicz, mgr Edward Wyrostkiewicz i mgr Janusz Umiński, ponadto Towarzystwo reprezentował red. Tadeusz Jabłoński

⁶⁰ APB, PWRN, sygn. 2342 Uchwała nr 45/237 (1/4) Prezydium WRN z dnia 7 stycznia 1961 r. w sprawie powołania przewodniczącego WKKFiT i członków WKKFiT.

Czesław Kościecha, mgr Leon Murzyn i red. Tadeusz Jabłoński. Komitet utworzył 5 stanowisk pracy: do spraw organizacji, wychowania fizycznego i sportu, turystyki, ekonomiczno-finansowy oraz inwestycji i urządzeń.

Funkcję przewodniczącego WKKFiT F. Dąbrowski pełnił do 31 grudnia 1969 r. Z dniem 1 stycznia 1970 r. Wojewódzka Rada Narodowa w Bydgoszczy powierzyła ją mgr Mieczysławowi Bardzińskiemu⁶¹. Jego następcą od 1 grudnia 1975 r. został mgr Andrzej Graczyk.

Zebranie organizacyjne WKKFiT odbyło się dnia 26 stycznia 1961 r. Na I plenarnym zebraniu Komitetu powołano też 6 komisji doradczo-opiniotwórczych złożonych w części z członków Komitetu i w większości ze specjalistów poszczególnych dziedzin sportu, wychowania fizycznego lub turystyki: Komisję Wychowania Fizycznego, Komisję Sportu, Komisję Urządzeń i Zagospodarowania, Komisję Finansową, Komisję Ruchu Turystycznego oraz Komisję Propagandy i Wydawnictw Turystycznych. Komisje te jako społeczny organ doradczy WKKFiT zajmowały się problematyką określoną w ich nazwach. Działały w składzie 7-11 osób, pochodzących z nominacji WKKFiT. Ich kadencja miała trwać 4 lata.

Z kolei w oparciu o Zarządzenie nr 177 Przewodniczącego GKKFiT⁶² Prezydium WRN Zarządzeniem nr 11/61 z dnia 30 stycznia 1961 r. upoważniło prezydium Miejskich i Powiatowych Rad Narodowych do tworzenia stanowisk pracy: 1/ do spraw wychowania fizycznego i sportu, 2/do spraw turystyki⁶³.

Zarządzeniem Przewodniczącego GKKFiT z grudnia 1961 r. powołano w kilku powiatach, podległe terenowym Komitetom Kultury Fizycznej i Turystyki, w miarę istniejącej bazy materialnej, ośrodki sportu, turystyki i wypoczynku. Ośrodki te miały m.in. prowadzić działalność noclegowo-żywnościową, udostępniać urządzenia sportowo-turystyczne i plaże, prowadzić punkty sprzedaży pamiątek turystycznych, organizować pobyty wczasowe.

⁶¹ AK-PUW, sygn. 1126. Teczka osobowa M. Bardzińskiego. Mieczysław Bardziński urodzony 9 września 1930 r. w Toruniu po maturze w 1951 r. i studiach na AWF w Warszawie w 1954 r. podjął pracę zawodową jako nauczyciel wf najpierw w II Liceum Ogólnokształcącym w Toruniu, a następnie w Technikum Mechaniczno-Elektrycznym w Toruniu, gdzie do 31 XII 1969 r. był też kierownikiem basenu. Od 1 I 1970 do 9 XII 1973 r. był przewodniczącym WKKFiT w Bydgoszczy (w 1972 r. po dalszych studiach otrzymał w 1972 r. tytuł mgr wychowania fizycznego), a od 10 XII 1973 r. dyrektorem Wydziału KFiT Urzędu Wojewódzkiego. Zmarł 9 listopada 1975 r. Odznaczony był m.in. Srebrnym Krzyżem Zasługi (1972), Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury Fizycznej (1969), Złotą Honorową Odznaką PTTK (1972). Także: APB, sygn. PWRN 1343. Uchwała nr V/24/70 WRN z dnia 25 marca 1970 r. w sprawie zatwierdzenia uchwały nr 23/66/69 Prezydium WRN w Bydgoszczy z dnia 31 grudnia 1969 r. dot. odwołania i powołania przewodniczącego WKKFiT Prez. WRN.

⁶² Dz. U. GKKFiT nr 9, poz. 50 z 1960 r.

⁶³ APB, PWRN, sygn. 2343. Zarządzenie nr 11/61 Prezydium WRN w Bydgoszczy z 30 stycznia 1961 r. w sprawie struktury organizacyjnej i zakresu działania Powiatowych (Miejskich) Komitetów Kultury Fizycznej i Turystyki.

Prezydium WKKKFiT odbywało swe posiedzenia raz na miesiąc. Podkomitet Turystyki zbierał się średnio dwa razy w roku. Przykładowo w roku 1961 posiedzenia Podkomitetu odbyły się 22 marca i 18 grudnia. Na pierwszym z nich dokonano oceny przygotowań do sezonu turystycznego, na drugim oceny stanu bazy turystycznej w województwie bydgoskim. W roku 1962 r. na posiedzeniu w dniu 15 lutego analizowano problemy ruchu turystycznego i propagandy, a 12 grudnia poddano ocenie działalność Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w województwie. W tym roku powołano też w niektórych gromadach powiatów brodnickiego i golubsko-dobrzyńskiego społeczne gromadzkie komitety kultury fizycznej i turystyki⁶⁴.

W roku 1962, wraz z dalszym wzrostem roli turystyki jako elementu zabezpieczenia odpowiednich warunków „do wypoczynku po pracy i nauce” sprawy turystyki były przedmiotem specjalnej sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy. Powołano na niej także odrębną Komisję Kultury Fizycznej i Turystyki WRN. Jej przewodniczącym został dowódca Pomorskiego Okręgu Wojskowego gen. dywizji Zygmunt Huszcza. W efekcie działalności Komisji nastąpił szerszy wzrost zainteresowania terenowych rad narodowych problematyką kultury fizycznej i turystyki.

Pion turystyczny, jak już wspomniano, podlegał zastępcy przewodniczącego WKKKFiT Gerardowi Gutowskiemu. Poza nim w komórce „turystycznej” (Oddziale Turystyki) pracowały jeszcze dwie osoby: mgr Stefania Miedzianowska i mgr Henryk Nahorski. Po Gerardzie Gutowskim, który zrezygnował z pracy z końcem roku 1969, funkcję zastępcy przewodniczącego do spraw turystyki sprawował Edward Jasiński⁶⁵.

Pomocą w działalności oddziału służyły podkomisje problemowe. Do zadań Komisji Propagandy i Wydawnictw Turystycznych (od 1963 r. Informacji i Propagandy Turystycznej)⁶⁶ należały w szczególności: propaganda turystyki i krajoznawstwa za pośrednictwem środków masowego przekazu, inicjowanie i organizowanie działalności wydawniczej, inspirowanie i popieranie działalności naukowej, kulturalnej oraz produkcji

⁶⁴ APB, PWRN, sygn. 2395. Działalność WKKKFiT w Bydgoszczy. Kwiecień 1963 r.

⁶⁵ AK-PUW, sygn. 3335. Edward Jasiński ur. 25 V 1936 r. w Gdyni po studiach na Wydziale Wychowania Fizycznego Studium Nauczycielskiego Gdańsku-Oliwie od 1 VIII 1959 był p.o. kierownikiem Sekretariatu Powiatowego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki w Brodnicy, a od maja 1960 r. do 30 VI 1970 r. przewodniczącym PKKFiT. 1 VII 1970 r. został zastępcą przewodniczącego WKKKFiT do spraw turystyki w Bydgoszczy, a od 10 XII 1973 r. pełnił funkcję zastępcy dyrektora Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy. W 1973 r. po studiach na Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie uzyskał tytuł magistra wychowania fizycznego ze specjalizacją turystyka. Odznaczony był m.in. Medalem 100-lecia Turystyki Polskiej i Złotą Honorową Odznaką PTTK. Zginął w wypadku samochodowym 9 lipca 1976 r.

⁶⁶ W latach 1961-1970 przewodniczącym Komisji był red. Tadeusz Jabłoński (ps. Paweł Działisz), po jego przeprowadzeniu się do Gdańska do końca działalności WKKKFiT tj. roku 1975 mgr Janusz Umiński.

pamiętkarskiej, a także inicjowanie akcji w zakresie kultury uprawiania turystyki i wypoczynku. W okresie 14-letniej działalności Komisji z jej inspiracji opracowano i wydano ok. 50 publikacji (monografii krajoznawczych, przewodników i folderów) traktujących o szeroko pojętym regionie bydgoskim o łącznym nakładzie blisko 435 000 egzemplarzy. Ukazało się również kilkanaście plakatów, a wytyczone w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego szlaki: Piastowski, Łokietka oraz Powstania Styczniowego uzyskały oprawę plastyczną w formie estetycznych tablic informacyjnych (z mapami ich przebiegu). Większość publikacji wydano za pośrednictwem powołanego w 1962 r. Wojewódzkiego Ośrodka Informacji Turystycznej w Bydgoszczy. Z inspiracji Komisji w 1962 r. ustanowiona została przez WKKFiT „Odznaka Miłośnika Brdę” nadawana osobom odwiedzającym w celach turystyczno-krajoznawczych Brdę, Bory Tucholskie oraz południowe partie Pojezierza Kaszubskiego. W ramach Komisji red. Lucjan Znicz-Sawicki prowadził też akcję badania opinii publicznej w dziedzinie rozwoju ruchu turystycznego pn. „KOBART”. W latach 1956-1964 r. Komisja organizowała także konkursy fotograficzne tematycznie obejmujące wszystkie regiony wchodzące w skład województwa. W kolejnych konkursach uczestniczyło łącznie ok. 250 autorów, nadsyłając ponad 1000 prac. W 1962 r. z inicjatywy red. Tadeusza Jabłońskiego zainaugurowano konkurs o nagrodę im. red. Tadeusza Steina⁶⁷ za publikacje z dziedziny kultury fizycznej i turystyki.

W oparciu o Zarządzenia Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki⁶⁸ działała Komisja Kwalifikacyjno-Egzaminacyjna w zakresie przewodnictwa terenowego⁶⁹.

Potrzeby zapewnienia odpowiednich warunków dla uprawiania turystyki i właściwych ram dla racjonalnego wypoczynku po pracy wymusiły konieczność szybkiego opracowania kompleksowego programu rozwoju turystyki i wypoczynku w regionie. Efektem wielowątkowych prac podjętych przez WKKFiT, przy współpracy wojewódzkich i terenowych rad narodowych oraz organizacji i instytucji zajmujących się problematyką było obszerne, liczące 115 stron, opracowanie pt. „Rozwój turystyki i wypoczynku w województwie bydgoskim”. Jego integralnym załącznikiem był „Ramowy program rozwoju

⁶⁷ Tadeusz Stein (1913-1958), od 1937 r. bydgoszczanin, por. WP, uczestnik kampanii wrześniowej w 1939 r., po II wojnie światowej pracował w dziennikarstwie, głównie sportowym, w „Ilustrowanym Kurierze Polskim” bydgoskim oddziale „Głosu Pomorza”, w „Kurierze Morskim” w Sopocie i w redakcji „Gazecie Pomorskiej”, z której w 1952 r. przymusowo go zwolniono. W 1956 r. pracował w Wojewódzkim Komitecie Kultury Fizycznej w Bydgoszczy, a od 15 sierpnia 1957 r. ponownie w redakcji „IKP, gdzie prowadził dział kroniki sportowej.

⁶⁸ Zarządzenie nr 26 Przewodniczącego GKKFiT z dnia 30 kwietnia 1968 r. w sprawie wykonywania funkcji przewodnika turystycznego (Dz. Urz. Z 1968 r. Nr 3, poz. 10 i z 1974 r. Nr 4, poz. 15).

⁶⁹ Zał. Nr 3 do Zarządzenia Przewodniczącego GKKFiT nr 26 z dnia 30 kwietnia 1968 r. (Dz. Urz. GKKFiT nr 3 z dnia 1 czerwca 1968 r.)

turystyki i zagospodarowanie turystycznego w województwie bydgoskim w latach 1962-1980". Materiały te po przedstawieniu przez przewodniczącego WKKFiT Feliksa Dąbrowskiego na posiedzeniu Prezydium WRN w dniu 17 lutego 1962 r. i obszernej merytorycznej dyskusji zostały wraz z projektem uchwały WRN zaakceptowane do przedłożenia na sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej. Wraz z przedłożeniem wspomnianych materiałów na sesję Prezydium WRN postulowało powołanie z dniem 1 lipca 1962 r. Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku w Bydgoszczy. Uzasadnienie utworzenia WFTiW oraz jego statut stanowiły również jeden z załączników przedkładanych materiałów⁷⁰.

Na posiedzeniu Prezydium WRN w dniu 9 lutego 1963 r. przedstawione zostało m.in. sprawozdanie z realizacji uchwały nr 5/62 z VI sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w dniu 14 marca 1962 r. Jednym z elementów tego sprawozdania była informacja o planach wydawniczych i ich realizacji w dziedzinie publicystyki turystyczno-krajoznawczej⁷¹. Uchwałą nr 25/105 Prezydium WRN z dnia 21 czerwca 1963 r. zobowiązano WKKF i T do powołania z dniem 1 stycznia 1964 r. Wojewódzkiego Ośrodka Informacji Turystycznej oraz Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku. Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej miał mieć obsadę dwuosobową, a roczny koszt jego utrzymania nie miał przekraczać 100 tys. złotych. Z kolei dotacja z budżetu wojewódzkiego na utrzymanie Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku nie miała przekraczać 3 milionów złotych rocznie, a wydatki administracyjne przekraczać 5 % dotacji⁷². W celu uchwalenia na najbliższej sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej WKKFiT zobowiązany został do przedłożenia projektu znowelizowanego Statutu WFTiW. Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej nie został jednak uruchomiony w założonym terminie. Jak wynikało ze sprawozdania WKKFiT z wykonania planu działalności turystycznej w roku 1963 przedstawionego na posiedzeniu prezydium WRN w dniu 13 kwietnia, na którym zaprezentowano również program przygotowania do sezonu turystycznego w roku 1964, jednostki tej jeszcze nie powołano⁷³.

Przedmiotem posiedzenia Prezydium WRN w dniu 3 listopada 1969 r. było ustalenie kierunków zagospodarowania turystycznego województwa bydgoskiego. Uchwałą nr

⁷⁰ APB, PWRN, sygn. 2367. Protokół nr 8 z posiedzenia Prezydium WRN w Bydgoszczy z dnia 17 lutego 1962 r.. Wzór statutu ustalony został Zarządzeniem nr 209 Przewodniczącego GKKFiT z 29 XI 1962 r. w sprawie trybu powoływania funduszy turystyki i wypoczynku w podległych terenowo komitetach kultury fizycznej i turystyki.

⁷¹ APB, PWRN, sygn. 2390. Protokół nr 7 z posiedzenia Prezydium PWRN w dniu 9 lutego 1963 r.

⁷² APB, PWRN, sygn. 2398. Uchwała nr 25/105 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy z dnia 21 czerwca 1963 r. w sprawie oceny działalności WKKFiT w Bydgoszczy.

⁷³ APB, PWRN, sygn. 2422. Protokół nr 15 z posiedzenia Prezydium WRN w dniu 13 kwietnia 1964 r.

17/50/69 Prezydium WRN zatwierdziło przedstawiony przez Wojewódzką Pracownię Urbanistyczną „Plan turystycznego zagospodarowania przestrzennego województwa bydgoskiego” oraz opracowany przez WKKFiT „Program zabezpieczenia miejsc wypoczynku po pracy dla miast powyżej 15 tys. mieszkańców na lata 1970-1975”. Prezydium „stwierdzając że turystyka jako zjawisko społeczne związane ściśle z rozwojem współczesnego życia posiada stałą tendencję rozwoju” uznało konieczność rozwijania zagospodarowania turystycznego służącego wszelkiego rodzaju formom turystyki pobytowej (urlopowej i świątecznej) jako najbardziej odpowiadającej wartościom środowiska przyrodniczego i walorom turystyczno-krajoznawczym województwa bydgoskiego oraz kontynuowania badań i prac nad zagospodarowaniem przestrzennym rejonów i miejscowości o charakterze turystyczno-wypoczynkowym. Zatwierdzony – jako pierwsza faza – „Plan turystycznego zagospodarowania województwa bydgoskiego” wyodrębnił 8 rejonów turystycznych: 1) Jezior Charzykowskich, 2) Jeziora Wdzydze, 3) Jeziora Koronowskiego, 4) Pojezierza Brodnickiego, 5) Jezior Żnińskich, 6) Jeziora Gopło, 7) Ciechocińsko-Toruński i 8) Zalewu Włocławskiego. Każdy rejon miał składać się z trzech stref: akwenu, strefy przyjeziernej oraz otuliny. W strefie przyjeziernej miały być wyznaczone siedliska turystyczne oraz „niewygradzalny, wolny, niezabudowany i ogólnodostępny pas przybrzeżny szerokości minimum 50 m”⁷⁴.

Mimo, że już na początku roku nastąpiły zmiany w kierownictwie Komitetu – odwołany został przewodniczący Feliks Dąbrowski i zastępcy Gerard Gutowski i Jerzy Marciniak – dopiero w lipcu 1970 r. Prezydium WRN dokonało formalnych zmian w składzie osobowym WKKFiT. Odwołanych zostało łącznie 14 członków Komitetu, w tym jego przewodniczący i zastępcy, w tej samej liczbie powołano nowych członków⁷⁵. Sprawy wychowania fizycznego były przedmiotem posiedzenia Prezydium WRN w dniu 27 lipca 1970 r. Przedstawiony został wówczas przez przewodniczącego WKKFiT M. Bardzińskiego „Program rozwoju wychowania fizycznego i sportu na lata 1971-1975”⁷⁶.

Problematyka rozwoju turystyki i wypoczynku po pracy była przedmiotem sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy w czerwcu 1972 r. Na sesji przedstawione zostały obszerne Materiały Informacyjne PWRN nr 41/72 pt. „Problem rozwoju turystyki i wypoczynku po pracy w województwie bydgoskim z uwzględnieniem zagospodarowania przestrzennego” Zobowiązano wówczas Prezydium WRN do: a) opracowania

⁷⁴ APB, PWRN, sygn. 1580. Protokół z posiedzenia Prez. WRN z dnia 3 listopada 1969 r.

⁷⁵ APB, PWRN, sygn. 1613. Zarządzenie nr 35/70 PWRN z dnia 27 lipca 1970 r.

⁷⁶ APB, PWRN, sygn. 1613. Protokół z posiedzenia Prez. WRN w dniach 27 i 31 lipca 1970 r.

kompleksowych planów ogólnych zagospodarowania przestrzennego obszarów, rejonów i ważniejszych miejscowości województwa oraz opracowania miejscowych planów szczegółowych dla ważniejszych miejscowości województwa – w terminie do końca 1974 r., b) opracowania wytycznych do zagospodarowania turystycznego województwa bydgoskiego do 1990 r – w terminie do 1 sierpnia 1973 r., c) opracowania perspektywicznego programu turystyki w województwie bydgoskim do 1980 r. – w terminie do końca roku oraz d) powołania z dniem 1 stycznia 1974 r. w Biurze Projektów Budownictwa Komunalnego w Bydgoszczy specjalistycznej sekcji turystycznej do opracowywania dokumentacji technicznej zabezpieczającej realizację planowanych inwestycji turystycznych⁷⁷.

Tematyka turystyczna była również przedmiotem obrad posiedzenia Prezydium WRN w dniu 7 maja 1973 r. Omawiano na nim przygotowany przez WKFiT obszerny, liczący (wraz z mapami) ok. 200 stron, elaborat pt. „Aktualny stan i program rozwoju turystyki i wypoczynku po pracy w województwie bydgoskim na lata 1972-1980”. Przedłożone opracowanie składało się z 5 rozdziałów, w których zawarto opis walorów turystycznych województwa, ocenę aktualnego stanu bazy turystycznej, organizację obsługi ruchu turystycznego, prognozę rozwoju turystyki w regionie, główne założenia programowe na lata 1972-80 oraz program rozwoju urządzeń paraturystycznych. Członkowie Prezydium WRN uznali wszelkie poczynania na rzecz rozwijania różnych form ruchu turystycznego za szczególnie istotne działania społeczne i ekonomiczne oraz konieczność realizacji sukcesywnej rozbudowy urządzeń turystycznych według jednolitego programu zagospodarowania turystycznego. A zamierzenia inwestycyjne w dziedzinie turystyki i wypoczynku winny być koncentrowane przede wszystkim poprzez budowę ogólnodostępnych ośrodków turystyczno-wypoczynkowych. Stwierdzono również, że na obszarze województwa wystąpiły nieprawidłowości w przestrzennym zagospodarowaniu turystycznym, głównie w Charzykowach, Przyjezierzu i Tleniu⁷⁸.

W oparciu o ustawę z dnia 22 listopada 1973 r. o zmianie konstytucji PRL⁷⁹ zgodnie z art. 42 terenowymi organami administracji państwowej oraz organami wykonawczymi i zarządzającymi rad narodowych stali się wojewodowie, prezydenci lub naczelnicy miast oraz naczelnicy powiatów, dzielnic i gmin. Równocześnie z dniem 9 grudnia 1973 r. nastąpiły zmiany struktur organizacyjnych w jednostkach terenowych administracji państwowej. W

⁷⁷ APB, sygn. 1358 Prez. WRN. Protokół z XVII Sesji WRN w dniach 28 i 29 czerwca 1972 r. Uchwała nr XVII/85/72 z 29 VI 1972 r. w sprawie programu rozwoju turystyki i wypoczynku po pracy w województwie bydgoskim z uwzględnieniem zagospodarowania przestrzennego w latach 1972-1975.

⁷⁸ ABP, PWRN, sygn. 1724. Uchwała PWRN nr 14/31/73 z dnia 7 maja 1973 r. w sprawie zatwierdzenia programu rozwoju turystyki i wypoczynku w województwie bydgoskim na lata 1972-1980.

⁷⁹ Ustawa z dnia 22 listopada 1973 r. o zmianie Konstytucji PRL (Dz. U. PRL nr 47, poz. 275).

dziedzinie kultury fizycznej, sportu i turystyki wiązało się to z likwidacją Wojewódzkich Komitetów Kultury Fizycznej i Turystyki i utworzeniem Wydziałów Kultury Fizycznej i Turystyki⁸⁰. Z dniem 1 stycznia 1974 r. Rada Ministrów rozszerzyła znacznie kompetencje Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki. Skupiła w jego gestii całokształt hotelarstwa. Sprecyzowała także funkcje międzyresortowej koordynacji i wyposażyla w nowe uprawnienia w dziedzinie kultury fizycznej i turystyki.

W oparciu o wydane w 1975 r. ustawy: o zmianie Konstytucji⁸¹ oraz o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych⁸² wprowadzony został dwustopniowy podział administracyjny na jednostki stopnia podstawowego i wojewódzkiego (gmina, miasto, województwo) a z województwa bydgoskiego wydzielono województwo toruńskie i włocławskie.

Wojewódzki Fundusz Turystyki i Wypoczynku

Ustawą z dnia 17 lutego 1960 r. powołany został Centralny Fundusz Turystyki i Wypoczynku. Fundusz miał składać się z wpływów uzyskiwanych z części zysków państwowych, przedsiębiorstw obsługi ruchu turystycznego oraz państwowych przedsiębiorstw produkcji sprzętu sportowego i turystycznego, podległych GKKFiT. Zebrane pieniądze miały być wykorzystywane na realizację nowych obiektów i urządzeń turystycznych oraz finansowanie zagospodarowania terenów, które miały służyć dla masowego wypoczynku. W województwie bydgoskim Wojewódzki Fundusz Turystyki i Wypoczynku powołano formalnie uchwałą Nr 5/62 Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 14 marca 1962 r. Faktycznie jednak dopiero w czerwcu 1963 r. Prezydium WRN podjęło decyzję uruchomienia z dniem 1 stycznia 1964 r. WFTiW, „przy czym dotacja z budżetu wojewódzkiego nie powinna przekraczać 3 mil. zł rocznie, a wydatki administracyjne winny się mieścić w granicach 5 % dotacji (4 pracowników)”⁸³. Z kolei uchwałą Nr 39/173 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy z dnia 5 października 1963 r.

⁸⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 XI 1973 r. w sprawie organizacji urzędów terenowych administracji państwowej (Dz. U. PRL, nr 47, poz. 280).

⁸¹ Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o zmianie Konstytucji PRL (Dz. U. Nr 16, poz. 89).

⁸² Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz. U. Nr 16, poz. 91).

⁸³ APB, sygn. 2398. Uchwała Nr 25/105 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy z dnia 21 czerwca 1963 r. w sprawie oceny działalności Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki. W Bydgoszczy. Ta samą uchwałą postanowiono „powołać z dniem 1 stycznia 1964 r. Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej z 2-osobową obsadą personalną”. Koszt jego utrzymania miał się zmieścić w granicach 100 tys. złotych.

zatwierdziło ostateczną wersję Statutu Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku⁸⁴. Źródłami wpływu miały być: 1) dotacje Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku, 2) dotacje z budżetu WRN, 3) nadwyżki z ośrodków sportu, turystyki i wypoczynku oraz 4) inne wpływy. Fundusz miał 1) finansować zagospodarowanie terenów województwa dla masowego wypoczynku i turystyki, łącznie z budową i wyposażaniem obiektów i urządzeń, 2) finansować rozbudowę, kapitalne remonty i modernizację wyposażenia i urządzeń istniejących, pozostających w gestii WRN i 3) udzielać pomocy finansowej organizacjom społecznym w tym zakresie. Zgodnie z przyjętymi w kraju zasadami miał podlegać Wojewódzkiemu Komitetowi Kultury Fizycznej i Turystyki, a jego kierownik m.in. uruchamiać środki funduszu w ramach zatwierzonego planu finansowego, przedkładać Komitetowi roczne plany rzeczowo-finansowe i rozliczenia okresowe, a do Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku półroczne rozliczenia z dotacji.

Do głównych zadań Funduszu – zgodnie ze Statutem – należały przede wszystkim: a) obsługa inwestorów i innych wykonawców zadań planowych, b) opracowywanie planów finansowych, c) sprawdzanie i opiniowanie planów rzeczowo-finansowych, d) opracowywanie sprawozdawczości GUS-owskiej dot. działalności inwestycyjnej i remontowej oraz sprawozdawczości i rozliczeń w zakresie inwestycji, remontów, zakupów nie inwestycyjnych, e) obsługa Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej. Także na posiedzeniu w dniu 5 października PWRN podjęło uchwałę o objęciu ulgami w stawkach czynszowych 37 miejscowości i szlaków turystycznych w województwie⁸⁵. Natomiast do zadań kierownika Funduszu, poza zarządzaniem Biurem Funduszu i jego reprezentacją. Należało m.in. przedkładać do WKKFiT rocznych planów rzeczowo-finansowych, uruchamianie środków funduszu, składanie do WKKFiT rozliczeń okresowych, a do CFTiW półrocznych rozliczeń z dotacji celowych, wreszcie wstrzymywanie wypłaty środków w razie zahamowania robót.

Do 1960 r. jedynym inwestorem bazy ściśle turystycznej było Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, z którego inicjatywy zbudowano w latach 1951-54 pierwsze

⁸⁴ APB, sygn. 2403. Protokół nr 39 z posiedzenia Prez. WRN z dnia 5 X 1963 r. Uchwała nr 39/173 WRN z 5 X 1963 r. w sprawie zatwierdzenia Statutu Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku.

⁸⁵ APB, PWRN, sygn. 2403. Uchwała nr 39/174/63 Prezydium WRN z dnia 5 X 1963 r. w sprawie miejscowości wczasowych oraz na szlakach turystycznych objętych ulgami w stawkach za lokale użytkowe (wraz z wykazem 37 miejscowości). Ulgi 50 % w wykazanych miejscowościach dotyczyły 1) ogólnie dostępnych dla turystów i wczasowiczów punktów działalności usługowej (noclegi i żywienie), 2) punktów handlowych (sklepy spożywcze, kioski, pamiątkarstwo, 3) usług rzemieślniczych (krawiectwo, fryzjerstwo, szewstwo). Obowiązywały w okresie od 1 czerwca do 30 września, z wyjątkiem miejscowości: Kruszwica, Strzelno, Biskupin i Gąsawa, dla których przyjęto okres od 1 maja do 31 października.

obiekty turystyczne w dolinie Brdy (Sokole-Kuźnica, Swornegacie) i na Pojezierzu Brodnickim (Bachotek). Z chwilą powołania Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku działalność inwestycyjną podjęły obok PTTK także przedsiębiorstwa i instytucje turystyczne.

Podsumowanie

Działalność organów państwowych w dziedzinie organizacji ruchu turystycznego i zagospodarowania turystycznego na obszarze Pomorza i Kujaw nie była dotąd sensu stricto przedmiotem badań historycznych. Artykuł niniejszy, nie wyczerpując problematyki, może stanowić przyczynek do dalszych badań w tym zakresie.